

Parītdiena bija jau sen.

Deniss Hanovs, humanitāro zinātņu doktors.

XX gadsimta tālajos septiņdesmitajos gados antropologs Klifords Gircs (Clifford Geertz) mēģināja aprakstīt cilvēku. Šis bija jauns cilvēks un tas pretojās vecajam aprakstam. Kultūras strauji atbrīvojās no baltā cilvēka koloniālās kundzības un mēģināja no jauna izstāstīt izdzēstos un aizmirstos stāstus. Lai nomierinātu kolektīvo sirdsapziņu, eiropietis paverdzināšanu un ekspluatāciju nosauca par civilizācijas misijas darbu.

Kādreizējā civilizācija bija kritusi, un šī kritiena atbalsis joprojām ir dzirdamas – pasaulē valda eiropiešu radītā nabadzība un vardarbība, kas izraisījusi terorismu, atmiņas traumas un revanšismu. Smaga tumsas sajūta pārņem mūsu eksistenci, un tā aptumšo gaišo pasauli, kas tic progresam un virzībai uz labo pusī.

Gircs mēģināja saskatīt tādā cilvēka nemierā kultūras nozīmes un nonāca pie secinājuma, kas dod vāju cerību izmainīt šo situāciju: pasaule ir nozīmju kopums, kuras cilvēks veido pats. Cilvēks, daļēji atrodoties dabā, daļēji – viņa radītajā realitātē – kultūrā, var izmainīt abas šīs telpas. Šīs cilvēka spējas svarīgākais jautājums ir: kādas gan nozīmes cilvēks ieliek topošā projekta Zeme pamatjēdzienos?

Pēdējās desmitgades, kurās nav trūcis vides katastrofu, karu, pandēmijas un politiskā radikālisma, vardarbības uzvilņojumu sociālajos tīklos un agresīva patērieciskuma, mums izkliezdz to, ka spēju piešķirt jēgu cilvēce izmantojusi ļaunumam, kas spēji nomainījis dievbijības, kalpošanas un labklājības, progresu, brīnumainas izglābšanās un pastāvīgas kustības krāšņās maskas.

Tomēr māksliniece Jūlija Eresko (Юлия Ересько) atlāvusies šo nozīmju sacelšanos – krāšņo Venēcijas masku, spīdīgo tūristu suvenīru, viņa norāvusi no audekla un iesviedusi aukstā un abstraktā kosmiskā tumsas telpā. Zeltītā maska lidinās semantiskā bezsvara stāvoklī, kuru kā skumju

brīdinājumu šī māksliniece un scenogrāfe radījusi savā *SOS Life Matters* ciklā, kas šā gada novembrī tika atvērts galerijā *Museum LV*.

Izstādes galvenā ideja ir šo nozīmju nāve, jo reiz tās ar interesu vēroja pagājušā gadsimta zinātnieki, tā gadsimta, kurā cilvēces futūristiskās vīzijas par kosmosu bija spēcīgākais energijas impulss pat padomju ikdienas dzīvē. Kopš tā laika cilvēces optimisms ir manāmi atdzisis, iestājies jauns aukstuma vilnis, kurā zinātne un ētika, politika un vienkāršais cilvēks ir sastindzis, noguruma un digitālā trokšņa pārpilnības ieskauts tas jūtās pazudis un vienaldzīgs pret sevi. Šo darbu cikla būtība, manuprāt, ir savdabīgs visas planētas un cilvēka bēru mielasts.

Jūlijas gleznu posthumāniskā karavadžisma skumjajā tumsā planēta mirst kā nozīmju kopums, kas tūkstošiem gadu, māksliniecisko tēlu un zinātnisko instrumentu veidā, bija nodrošinājis tās saglabāšanu.

Mikroskops, durvis uz XVII gadsimta slepeno mikropasauli, operu partitūras un sarkanā safjānā iesietās galma romānu lapas – tas viss pamests cilvēka radītajā tehnoloģiju izgāztuvē, kuru savos darbos attēlojusi māksliniece. Vietā, kur nepastāv žēlastība, visas smalkās nozīmes ir sadegušas. Ir bezjēdzīgo no mūsdienu tumsības sagaidīt baroka reliģiskās ticības iekšējo impulsu. Cilvēka žēlsirdība pret sevi, uz dzīvi kā tādu, ir sabrukusi, un, kā šķiet šo rindu autoram, šī iemesla dēļ mākslas un zinātņu nozīmes sabirzušas pelnos.

Vairāki mākslinieces darbi, kas pārstāv pagātnes laikmetu humanitārās kultūras pasaules artefaktus, pēc būtības ir alegoriski. Tie rada sen aizmirstu sajūtu par senām skulptūrām, kas iemiesoja zinātnes, mākslu, religiju, dzeju un mūziku laikos, kad cilvēki pret sevi neizjuta tādu vienaldzību. Tagad tas viss ir aizmirsts. Attēli tiek veidoti apzināti reālistiski: pateicoties kultūras procesa audumu atmiršanai, apjomīgās, blīvās un dzīļās figūras tiek atdalītas no skatītāja; māksla un amatniecība pārtapušas shematiskos simulakros un nedzīvos cilvēka muzeja eksponātos, kurā jau izslēgtas gaismas. No audeklu tumsas vairs neradīsies gaisma, tas nozīmē, ka neradīsies vairs jauni vārdi un to nozīmes.

Viss, kas pēc naivā Aristoteļa domām varēja veicināt cilvēka dvēseles attīrišanu, mākslinieces darbos absorbējis izpostītās nozīmes un kļuvis par kultūras artefaktu ēnām. Tomēr mēs, seno autoru lasītāji, vienmēr esam bijuši nepacietīgi. Filozofa tekstos dvēseles attīrišana ir cieši saistīta ar sāpēm un pat piedzīvotajām šausmām. Cilvēce ir pamatīgi aizmirusi šo grūto ceļu, un tāpēc mums tagad lemts atcerēties sevi kosmosa atkritumu klusumā, Jūlijas darbos gar mūsu acīm paslīd visa zaudējumu galerija.

Šķiet, ka neoklasicisma stilā veidotās un emocionāli stabilās galerijas telpas sāk mijiedarboties ar darbiem, atsakoties būt tikai fons vai un izstāžu siena. Ar šo lomu galerijas interjeram acīmredzot ir par maz. Uz taisno ģeometrisko līniju fona kosmoss un tajā peldošie objekti pārvēršas par izkropлотās modernitātes attālu atgādinājumu. Grāmata nemirst inkvizīcijas vai diktatūras ugunī – tekstu joprojām var izglābt *samizdatā*. Grāmata patiešām iet bojā, kad to vairs nelasa.

Mēs tik ātri esam pieraduši pie nemītgas izklaides, ka esam paši sev apnikuši. Autore baidās no šīs garlaicības, jo tā saēd nozīmes kā skābe. Man īpaši svarīga ir glezna "Nācija" – kā jaunas kopienas un kultūras veidošana sāka pārvērsties par Cita atstumtību, simbolisku vardarbību, aizliegumiem un aiz romantiskām fasādēm vienuviet sapinas vientulības un daudzkārtējie aizvainojumi. Tagad latviešu tautastērpa vainags planē tukšumā un nācijas vaigs izplūst radikālu retorikā. Mākslinieci tas ir gan brīdinājums, gan jautājums – kas gan atlicis no tautas kā piederības telpas?

Nozīmju iznīcināšanas simptomu kopums ciklā kļūst planēta, kuru mēs esam pārvērtuši par digitālo atkritumu noliktavu. Izstāde uzsāk dialogu ar citu autoru darbiem, kuri reflektē par kolektīvās vienaldzības tēmu, un māksliniece kļūst par scenogrāfi un pārvērš izstādi par satraucošas daudzbalsības telpu, kurā vairs nav iespējams saprast, kur beigusies izstāde. Izkliedējums telpā rada sava veida skumju *Gesamtkunstwerk* par sašķeltā kultūras teksta tēmu.

Kiwi, Latvijas ielu mākslas ikona, aizņēmis galerijas otrā stāva sienu un spožā *hi-tech* apgaismojumā, uz taisno foajē līniju fona, radījis savu dusmu formulu – nervozi violetu briesmoni ar mīlīgu punci un baisiem ilkņiem, kas kļuvis par gandrīz katra rīdzinieka mājdzīvnieku, kuru tas bieži pamana uz pilsētas centra mūriem. Saskaņā ar Kiwi, aklums ir cilvēces pašas radīts, bet mums neizdodas būt labiem mūsdienu Edipiem, jo mūsu aklums ir nejaušs, nevis apzināts. Mēs ciešam no kļūmīga viltus akluma, kas pat ar doto brīvo izvēli neved mūs uz jaunu pasauli un zināšanām. Mēs nepamanījām kaut ko ļoti svarīgu, un tāpēc mūsu aklums ir optiska ilūzija, un mūs maldina tikpat akli atmiņu, politikas un tehnoloģiju tirgoņi.

Visuma priekšmetiskās iznīcības tēma ir vēl viens Jūlijas darba tēmas atzars. Jaunais, digitālais pagāniskais templis izmesto veco datoru veidolā palielinās mūsu acu priekšā, pateicoties pilnīgam dabas trūkumam, tas ir ietverts televīzijas ekrānu plastmasas ietvaros un tādējādi kļūst par atmiņu par sevi pašu. Cilvēka trešā daba, digitālā, kas reiz solīja atmiņas nemirstību, jau sen ir kļuvusi par papildu terabaitu vajāšanu, atstājot aiz sevis indīgu plastmasas pēcgaršu, kas ļauj nozagt pagātni, viltot ķermenī un atmiņas un vajāt Citu – kādu, kurš noraida šādu diktatūru. Tikai mūsdienu 1984. gada varonim vairs nav vēlmes atcerēties, tas nozīmē, ka protests kļuvis gandrīz neiespējams.

Mākslinieces darbos protests nav tapis bezjēdzīgs. Skatītājs tiek aicināts novērot iznīcību vārda visplašākajā nozīmē – plīša rotaļlietu kaudze, kuras sanesuši dažādu skolu bērni, veco velosipēdu un skrituļslidu noliktava pārtop telpā, kas piepildīta ar cilvēku kļūdām un brīdinājumiem, vēlmēm, kāri pēc augstāka statusa un impulsa mūžam dzīvajam patēriņam. Kosmiskās vienaldzības motociklista ķivere ieņem galvaskausa formu, kas atgādina novecojušus 90. gadu beigu ķiveres modeļus. Neko neatceras. Nemāk?

Pilsēta jau pamesta, tajā palikuši tikai mūsu radītie atkritumi, pret kuriem izstāde izturas ar dziļām skumjām un līdzjūtību, noraugās, kā vientuļš eņģelis no pareizticīgo ikonas kosmiskās parītdienas mēnesgaismas ainavā. Ar šādu kalendāru auga mana paaudze, ticot, ka mēs neesam vieni, kaut bērnu filmas uzstāja, ka mēs joprojām esam labākie – labākie no visām galaktikām. Šķiet, ka mēs esam tikuši maldināti, un cilvēces parītdienu mēs esam palaiduši garām.

Šķiet, ka izstādes telpas dažādās nišas un neonā lampu ģeometrija rada daudzveidību, kas vēstī kādu paralēlu mītu par to, kas ar mums noticis. Stāsts tiek veidots tā, it kā mēs apskatītu nozieguma vietu un sastādītu protokolu. Darbu vizuālā atsvešinātība un maksimālā emocionālā un ētiskā pieslēgšanās rada intensīvi klātesošu spriedzi, zināmu nojausmu par cilvēka kā nozīmes avota pašiznīcināšanās tēmu.

Virs nozīmju atdzisušā ķermeņa Jūlijā dažādās valodās lasa savu multimedīalo nekrologu. Caur biezu sēru plīvuru skan krievu un latviešu verlibrs un čukst par sociālo tīklu apokalipsi, kas iznīcinājis kultūras olīvkoku, izjaucot dabas un cilvēka vienotību. Jaunais Odisejs vairs nekur neatgriezīsies, viņš nemaz nav dabas - Itakas karalis, bet gan lielu koncernu vajāts zemnieks, kurš padzīts no saviem laukiem. Viņa olīvkoku nocirta un eļļu salēja alumīnija bundžās, par grašiem to nosūtīja uz globālajiem ziemeļiem. Autore apraud sacirstās koku un cilvēku saknes un poētiskā vīzijā sēro par nozīmju galu, kas skatītāju sagaida uz galerijas sienām un pārvērš to par vērotāju tam pašam pārim, kuru globālās sasilšanas un gaidāmā sausuma dēļ jau atkal izraida no Ēdenes dārza.

No mūsdienu Pandoras lādes, kuru autore izveidojusi no plašsaziņas līdzekļu baumām par jauno kodolsprādzienu, kura atrodas blakus dusmīgajam violetajam briesmonim, varbūt vēl iznāks laukā cerība. Uz ko mēs šodien varētu cerēt? Kas mūs glābs? No ārpuses – neviens un nekas, SOS signāls mums būs jāizveido pašiem, pretējā gadījumā mēs dzirdēsim tikai klusumu. Jūlija ir noraizējusies. Viņas dzīves *SOS Life Matters*

versija ir iekšējs māksliniecisks sauciens un globāls satraukums par izzūdošo nozīmi.